

A családban alkalmazott nevelési módszerek és a tanulmányi teljesítmény kapcsolata

„Mihelyt a gyermek megérti a beszélt szót, nevelő, anya, dajka és maga az apa versenyeznek egymással, hogy mentől derekabb legyen, minden tettét és szavát oktató intelmekkel kísérik, hogy „helyes vagy nem helyes”, „tisztességes vagy tisztességtelen”, „jámbor vagy istentelen”, „tedd ezt, s kerüld amazt”. S ha a gyermek készségesen engedelmeskedik, minden jól van, de ha nem, megfenyegetik és megverik, mint amikor az ember valami meghajlítót vagy meggörcsült fát kiegyenesít. Később aztán elküldik a gyereket a tanítókhoz.

Prótagorasz (kb. i. e. 481–411) görög filozófus művének idézett része az egyik legrégebbi írott emlék a családi nevelésről, annak eljárásairól, módszereiről.

A család máig sem veszítette el szerepét, fontosságát a gyermeki személyiséget formáló tényezők között.

A családi nevelés nemcsak addig tart, amíg „elküldik a gyermeket a tanítókhoz”, hanem folytatódik a gyermek iskolába lépése után is, párhuzamosan az intézményes neveléssel. Igaz, ekkor már nagy változások történnek a gyermek életében. E változások közül a legfontosabb, hogy míg eddig elsősorban a játék töltötte be az életét, ezután a tanulásé lesz a főszerep. Ez szándékos, munkajellegű tevékenység. Ezt a munkát értékelik, később osztályozzák is. Ettől kezdve a szülők és a nevelők egyaránt figyelik, és szóvá teszik a gyerek eredményeit. Ma használatos szóval teljesítménycentrikus lesz az iskolás gyermek környezete.

Való igaz, hogy az iskoláskortól kezdve a tanulmányi eredménynek, később a munkateljesítménynek nagy jelentősége van az ember életében. A gyermek tanulmányi teljesítménye általában befolyásolja a szülő-gyermek viszonyt, attól függően, hogy ez megfelel-e elvárásának, esetleg alatta marad annak. Mindenki által ismert tény, hogy a középiskolai, de főként a főiskolai vagy az egyetemi továbbtanulást milyen nagymértékben befolyásolja az elért tanulmányi eredmény. Miután iskoláit befejezte a fiatal, és beilleszkedik a társadalmi termelésbe, anyagi és erkölcsi megbecsülése függ munkájának mennyiségi és minőségi jellemzőitől. E tényeket figyelembe véve nem csoda, ha a szülők sokszor túlzottan is teljesítménycentrikusak.

Természetesen nem lenne helyes eltekinteni a gyermek teljesítményeitől. Buzdítani és segíteni kell őt abban, hogy képességeinek megfelelő maximális teljesítményt nyújtson.

A tanulói teljesítmény feltételei rendkívül komplexek. Korunk tudománya felismerte, hogy a személyiség kialakulására, fejlődésére, teljesítményeire elsősorban az úgynevezett mikrocsoportok vannak nagy hatással. A gyermek- és ifjúkor leghatékonyabb mikrocsoportja a család. Erre utalnak szovjet szerzők (*Panfilenko, Oszoszkov, Danilov*) régebbi munkái, de az újabb kutatási eredmények is. Az egyik német kutató, *Grassel* szerint a tanuló eredményét többek között a család szerkezete, a szülők beállítottsága önmagukhoz, a társadalomhoz, a gyermekhez, a nevelési formák és eszközök, a család nevelési hagyományai, a gyermekkel szembeni elvárások, a családban meglevő feszültségek befolyásolják.

Gutbke vizsgálatainak eredményei szerint a gyenge teljesítményt nyújtó gyerekek szülei több nevelési hibát követnek el, jellemző rájuk a kemény, szeretetlen, hideg nevelés. *Güldner* kimutatta, hogy a gyenge tanulmányi eredmény kapcsolatban van

az anya olyan szigorú módszereivel, mint a tiltás, szidás és a verés is. Ugyanakkor kapcsolat van a jó teljesítmény és a pozitív nevelési módszerek alkalmazása között is.

Sántha Pál vizsgálatai szerint a (napközis) gyerekek tanulmányi eredményét a családban meglevő különböző viszonyok határozzák meg:

– műveltségi viszonyok, ahová többek között a szülők iskolázottsága, olvasottsága tartozik;

– gazdasági viszonyok: jövedelem, lakáshelyzet, ruházkodás stb.;

– strukturális viszonyok: a család nagysága, összetétele stb.;

– pedagógiai viszonyok, ahová a szülők nevelési tevékenysége tartozik.

Nagyon fontos megállapítás, hogy a dolgozó szülő nem mentheti fel magát a nevelési felelősség alól, mondván: mivel dolgozik, kevesebb az ideje. Felmérésekkel bizonyította, hogy nem a nevelésre fordított idő tartama, hanem a nevelési tevékenység minősége a számottevő tényező.

Komlósi Sándor kutatásainak eredménye szerint a tanuláshoz való viszonyt befolyásolja a gyermek napirendje (melynek kialakítása végső soron a szülők nevelésének eredménye is), a szülők támogató segítsége a tanulásban, a házi munka kötelezettségei, a szülők-nagyszülők viszonya, a szülők alkalmazott nevelési módszerei stb.

A tanulmányi eredményen kívül az iskolai magatartásra is hatással van a szülők nevelési módszerhasználata.

Merryl már a második világháború után rámutatott arra, hogy: „Azok a módszerek, amelyeket a szülők alkalmaznak a gyermekkel való bánásmódnál, ... a sikerelenség, amelyet rákényszerítenek, az ellenőrzési módszerek, együttesen a gyermekkel kapcsolatos általános magatartás jellegével, azok az átalakító erők, amelyek a gyermek magatartására hatnak.”

György Júlia szerint a nevelés sikere nagyrészt azon múlik, hogy a nevelő (ez esetben a szülő) milyen eljárásokat alkalmaz céljai elérése érdekében. Különösen káros hatása van az agresszív módszerek alkalmazásának, az örömmegvonásoknak, megfélemlítéseknek, megszegyenyítéseknek, az elrettentésnek és a szeretetlenségnek. Több szerző kiemeli, hogy a nevelési eljárások hatékonyságának fokát lényegesen meghatározza a szülők és a gyermekek közötti kapcsolat. Ha ez szeretetteljes, akkor az időnként alkalmazott keményebb módszerek hatása sem feltétlenül romboló. Legmegfelelőbbnek a meleg-engedékeny nevelői magatartást tekintjük. Az ilyen szülő szerető légkörben neveli gyermekét, igyekszik őt megérteni, elfogadni. Sokat beszélget gyermekével, tetteit, ítéleteit megindokolja, sokat dicséri. Engedékenysége ésszerű szabályozást jelent, amely a bizalomból ered, megengedi, sőt elvárja a fokozódó önállóságot.

Saját kutatásainkat 1977–78-ban végeztük egy egri általános iskola felső tagozatos osztályaiban. Azt vizsgáltuk, hogyan befolyásolják a gyerekek tanulmányi eredményeit és iskolai magatartását a család nevelési eljárásai, módszerei.

Az eredmények alapján kialakíthattunk egy képet arról a szülőről, akinek a módszerhasználata pozitív irányba befolyásolja a tanulók teljesítményeit.

Ezek a szülők az átlagnál magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek. Saját és gyermekeik permanens művelődését családi könyvtárak gyarapításával, a vásárolt és olvasott újságok, folyóiratok nagy számával is elősegítik. Gondoskodnak arról, hogy gyermekük könyveinek száma is állandóan gyarapodjon. Azt is mondhatnánk, hogy a betű, a könyv tisztelete és megbecsülése jellemzi ezeket a családokat. A televíziót műsoraiért értékeknek megfelelően becsülik, a szülők tudatos, irányított műsorválogatással szabályozzák a gyermek televíziózását.

A család szabad idejének tekintélyes részét együtt tölti, gyakran járnak együtt színházba, moziba, kiállításlátogatásra. Így egyrészt megfelelő témát kapnak a beszélgetések, másrészt lehetővé válik az együtt látottak megfelelő értelmezése is.

A szülők segítenek gyermekeiknek az ésszerű napirend elkészítésében, amelyet rugalmasan, mégis következetesen betartatnak. A napirend összeállításánál és megvalósításánál is figyelembe veszik a kornak megfelelő, szükséges éjszakai pihenőidőt.

A szülőknek megfontolt nevelési céljaik vannak, nevelési eljárásaikat tervezik, figyelembe véve gyermekük életkorát és személyiségének fejlettségét.

Gyermeük kívánt tevékenységét és magatartását teljesíthető, világosan megfogalmazott követelésekkel, gyakran alkalmazott buzdítással, ösztönzéssel érik el elsősorban. Megfelelően értékelnek, mindig elismerik a tanuló sikereit. Sokszor dicsérnek és leggyakrabban szeretetük kinyilvánításával, örömük kifejezésével jutalmaznak csupán. Az anyagiakkal való jutalmazás (kivéve a könyvet) nem jellemző ezekre a családokra.

Gyermeüket önállóságra, az elvégzett feladataik ellenőrzésére, értékelésére szoktatják. Ezzel is bizonyítják, hogy bíznak gyermekükben, s bizalmuknak más formában is sűrűn kifejezését adják. Gyermeük esetleges sikertelenségét, kudarcát igyekeznek megérteni, s együtt keresik a problémák megoldását. A büntetési módszereik közül száműzték a megszégyenítést és egyéb durva formákat; a szidást is csak elvétve alkalmazzák.

Rendszeres kapcsolatot tartanak fenn az iskolával, elsősorban a szülői értekezletek és a fogadóórák látogatása révén. Jellemző rájuk az állandó és kinyilvánított érdeklődés, minden gyermekükkel összefüggő kérdés iránt.

Vizsgálataink azt bizonyítják, hogy nehéz lenne túlbecsülni a szülők nevelési módszereinek szerepét a családi nevelésben, hiszen ezek közvetve a gyermek iskolai teljesítményeivel is összefüggésben vannak.

Természetesen a családi nevelésben sincs olyan eljárás, amelyik egyedül üdvözítő lenne. Egyik módszer sem helyes önmagában. *Makarenko* is figyelmeztet arra, hogy az egyes eljárások sosem hatnak csupán maguk által. A nevelőhatás végeredménye a tanuló személyiségétől és a konkrét szituációtól is függ. Mégis: egyes módszerek gyakori alkalmazásának jól megállapítható, jellemző következményei lehetnek.

Ugyanakkor a tapasztalat és a kutatások azt bizonyítják, hogy a tanulói teljesítmény is befolyásolja bizonyos fokig a szülők iskolával és a gyermekkel szembeni magatartását.

Ha figyelembe vesszük az eddigi tényeket, érthetővé válik az a kívánság, amely a szülők pedagógiai-módszertani kultúrájának javítását óhajtja. Felvetődik azonban a kérdés: kitől és hogyan tanulják meg a szülők azokat a módszereket, amelyek családi nevelésük gyakorlatában a legeredményesebben alkalmazhatók? Az előbb említett vizsgálatunkban részt vevő szülők 85%-a vallotta, hogy nevelési módszereit, vagy azoknak jó részét, szüleitől tanulta. Saját tapasztalatait jelölte meg nevelési ismeretei forrásául a szülők 42%-a. Saját pedagógusától, vagy gyermeke nevelőjétől tanulta módszereit a szülők 32%-a, könyvekből, folyóiratokból szerezte ismereteit 18 százalékuk, s a rádió és a televízió adásait jelölte meg forrásul 14 százalékuk. E sorban a legelőkelőbb helyet, mint ismeretforrás, a nagyszülők foglalják el. Ez csak részben öröndetes: olyan esetekben, amikor a nagyszülők korszerű, ma is helyesnek tekinthető módszerekkel neveltek. Sajnos az esetek nagy többségében a konzervatív nevelési eljárások a hagyomány útján is tovább élnek. Mivel időközben a társadalmi célok és körülmények (ezzel együtt a nevelési célok) megváltoztak, ezek a nevelési eljárások a fejlődés béklyóivá váltak.

A korszerű nevelésközpontú iskola partnere csak a korszerű nevelési eljárásokat alkalmazó család lehet. Mindezek miatt nem mondhatunk le a szülők pedagógiai-

pszichológiai ismereteinek bővítéséről, korszerűsítéséről. E cél érdekében minden hatásosnak bizonyuló módszert, eszközt fel kell használnunk. A „Gyermekünk” című folyóirat egész tartalmával, de számos napi- és hetilap megfelelő rovata kifejezetten a családi nevelés korszerűsítését szolgálja. Örvendetesen megszorodtak napjainkban a szülők számára írt pedagógiai művek. Jól szolgálják a célt a különböző ismeretterjesztő előadások (Szülők Iskolája; TIT-előadások stb.), a rádió és televízió megfelelő adásai, kiemelve az utóbbiak közül a méltán népszerű „Családi Kör” adásait.

DR. KERÉKGYÁRTÓ IMRE
Budapest

Szerelem és nevelés

„Szerelem! Mi mindent takar ez a fogalom! A bőr gyengéd puhaságától egészen a szellem végső megháborodásáig, a legköznapiabb, családias gyakorlatától a halálos megrendülésig.”

E. M. Remarque: A diadalív árnyékában

KEVÉS INTERPERSZONÁLIS kapcsolat játszik sorsdöntőbb szerepet az emberek életében *a szerelemnél*, amelynek paradoxonát Goffredo Parise abban határozta meg, hogy „banális, bár csodálatos, pontosabban épp azért csodálatos, mert banális” (Nagyvilág 1980:4.). Nem véletlen ezért, ha a pedagógia klasszikusai, köztük pl. Makarenko, azt vallották, hogy a szerelmet *tanítani kell* az iskolában, mert ha:

a) az iskola az életre akar nevelni, a szerelemre is nevelnie kell a fiatalokat, természetesen nem svéd mintára a szexuális technikát értve ezen a tananyagban, hanem *a mély, intim emberi kapcsolatok teremtésének képességét*.

b) a szerelem ugyanis az ember életének egyik fontos tartalmi összetevője, amelyben legtöbbször *árul el* saját személyiségéről, s amelyben legélesebben *határozódik meg* személyisége fejlődésének további iránya,

c) de ez a szerelem nemcsak jövőjük a tanulóknak, hanem iskolai *jelenük* egyik fontos problémája is.

A szerelem ilyen értelemben iskolai tantárgy. Jó azonban, ha mindjárt kezdetben felfigyelünk a téma buktatóira: 1. a moralizálás *veszélyére*, 2. a moralizálás *vádjának* lehetőségére, 3. és nem utolsósorban a közhelyek *útvesztőire*, amelyek hajlandók durván általánosítani mindazt, ami a valóságban a konkrétitás szivárványszíneiben jelentkezik.

Megoldhatatlan feladattal találkozna, akinek a szerelmet fogalmilag kellene meghatároznia. A világirodalomban számtalan aforizma született ezzel kapcsolatban, mindezek azonban többször *árultak el* alkotóikról, a szerelemről vallott felfogásukról, mintsem *emberi lényegükről*. Nevelni *viszont* csak arra lehet, amiről tudom, hogy a valóságban létezik, és fel tudom fogni, meg tudom határozni tartalmi jegyeit. A szerelem meghatározásának nehézsége abból fakad, hogy egyidejűleg és legalább egyenlő mértékben tartalmaz *állandó* és történelmi, koronként, sőt egyénenként *változó* tényezőket, elemeket. Állandó tartalmi jegyeinek tekinthetjük, hogy két különböző nemű ember között jön létre; az egész személyiséget átható, nagy intenzi-